

gyarság intőjele. Az «én» helyébe a «mi»-nek kell jönnie. Az «én» Ázsiát, pusztát, fehérlovat, harcost jelentett; a «mi» Európát, várost, keresztet, katonát ad a magyarságnak. Problémáinkat nyugati értelemben kell megoldanunk. Nemcsak katonai, hanem politikai, kulturális, szociális és minden egyéb vonatkozásban is.

Összeomlottunk, mert szóban bővelkedtünk, de nemzetmentő tettekben szűkölködtünk. Vigyázzunk, hogy a tettekre való bénultságunk ne ismétlődjék többé. Ez Kozma Miklós szép és igen vigasztaló könyvének tanulsága.

A történész lelkiismeretes forrásmunkának használhatja *Az összeomlást*. Az olvasóközönség megismerheti belőle a mai Magyarország számos közéleti vezetőjét, a fiatalság pedig, mely az összeomlás eseményeit figyelő szemmel még nem élhette át, a népe sorsán legjobban aggódó magyar írók egyikének lelkén át osztályosa lehet a közelmúltnak, hogy annál vértettebben és annál tisztábban mehessen jövője felé, mely a nemzeté is.

Kilián Zoltán.

Gulácsy Irén : A kállói kapitány.

I—II. kötet. Budapest, 1934.

Eleven történelmeket megéltünk egyik nagy irodalmi problémája a történelmi regény. Helyén való-e, szükséges-e, szabad-e ma az írónak a történelem bástyája mögé menekülnie és mai érzelmeit, meglátásait és mondanivalóit letűnt korok elfelejtette alakjainak ajkára adnia? — kérdezik egyre többen és tüstént feleletet is kívánnak adni rá azzal, hogy a történelem allegóriájának, vagy akár szimbolumának akkor volt meg a helye irodalmunk életében, amikor a politikai hatalom tiltotta a kor magyar szellemének, az akkor érzett fájdalmas hangulatnak nyílt, igaz kifejezését és ezért szolgáltak példázatképpen a folyamatos életre a

történelmi keretek. Ma azonban mindent meg szabad írni, sőt mindent meg is kell írni, legyen tehát az íróban annyi bátorság, hogy leszámol a ma problémáival és viseli ezért a következményeket!

Vonatkoztassuk el e kérdést a nemzetnevelő és pedagógikus felületektől, a «régi dicsőség» tiszteletreméltó újrazengésétől, a «szent hajdan» emlékezetben nagyon, vagy kevésbé élő egyéniségeiről suttogott izgalmas anekdotonok romantikus feltárásától — amelyekkel a regényes életrajzírók különösen visszaéltek — és ha a műfaj irodalmi célját vesszük kizárólagos alapul, úgy az az érzésünk, hogy a történelmi regény mai megtagadóinak nincs igazuk. Az előttünk folyó élet nem nyújt annyi példát és annyi történetet, hogy lelkünkben lármázó minden panaszunk, idegéleti ziláltságunkban minden sírásunk megtalálja kifejezési lehetőségeit keretei között. S kétségtelen, ma mindent és minden formában meg szabad írni, ám vannak a mának olyan végzettszerű kérdései is, amelyeket a ma az előttünk folyó kicsi történetekkel nem tud nekünk győzedelmes erővel példázni. Olyan valami volna ez, mintha az ismeretlen fogalmat ugyanazzal az ismeretlenel kívánnók magyarázni. Aztán meg vannak nagy vágyak, tiszta, szent eszmények, amelyekre ma példát és történetet keresünk, mesterkélttség, kiagyaltagszámba menne, de mert e vágyaknak és ez eszményeknek mindenkor élniök kell a lelkekben és mert a regénynek nemcsak művészi célja van, hanem az hang és közösségek sorsának hirdetője — ma sokkal inkább, mint valaha — az írónak, az elküldött embernek hivatása, hogy megmutassa azt a kort és azt a történelmi emberarcot, melyen rajta vibrálnak a tiszta vágyak, a szent eszmények.

Egyik ilyen sírásunk a minden

poklokon diadalmaskodó, szent szerelem különös átérkékelése. S az írónak ma valóban laudator temporis actinak kell lennie, amikor regényt-olvasó közönségünk a szabadszerellem, a próbaházasság, a családtalan házasság zavaros atmoszférájában él, ha elküldetésének megfelelően az élet egyik legkozmetikussabb, összefogó erejének, a valódi szerelemnek szépségét akarja belénkviharoztatni, hogy fájjon a vágy és küzdjünk érte.

Már a *Fekete völegények*, de különösen a *Pax Vobis* megjelenése alkalmával felmerült ilyen vagy amolyan formájában a történelmi regény kérdése és Gulácsy Irén bizonyára leszámolt vele, amikor most megírta *A kállói kapitány* című kétkötetes regényét. Hőse a daliás magyar várkapitány, akit esküvője napján ragad el szépséges kicsi asszonyától a török. Ám a valódi szerelem erősebb minden halálnál és minden bűnnél és Zsegnyey János valóban szeret. Ezer küzdelem és romantikus kaland, küzdelmes esztendő és kóbor kalandorok, nyomor és betegség, zúgolódás, perlekedés az Istennel, pénztelenség és rabság és végén a már-már hajótörött, semmibe fult élet és mindebből kicsendül a szerelem ritmusa az egyetlen asszony, az eszmény iránt. S ez a szerelem győz és Zsegnyey János úr — minden fájdalommal mögötte és minden reménységgel és szépséggel előtte — öleli magához hűséges, szűzi hitvesét, Orsikát. Nem, ilyen felmagasztosult szerelemre hiába kereshetünk ma példát és történetet, pedig talán ez a szerelem válthatja meg valójában a világot és költöztethet békét a szívekbe és kiegyensúlyozottságot a világszemléletben.

Ha ebből a szempontból nézzük Gulácsy Irén e regényét, úgy azt az elküldött ember hivatása teljesítéseként kell felfognunk. Különösen akkor, ha ehhez még hozzávesszük azt a burkolt célzatot, hogyha a ma

emberpárjának annyit kellene egymás eléréseért küzdenie, mint évszázadokkal ezelőtt a török vérvivarok közepette Zsegnyey János úrnak és Orsikának, akkor teljesebb volna az egymás megbecsülése, szentebb a szerelem és a házasság és tisztább a család. Ime Gulácsy Irén ezért huzódott minden bizonyra a történelem bátyája mögé és ezért időszerű és szükségszerű az ő történelmi regénye.

Gulácsy, a történelmi regényíró, ezúttal is minden lehetőt elkövet, hogy a nagy vágyat és szent eszményt a couleur locale-lal szinte a végletekig menő pontossággal megfestett, hűséges történelmi keretbe helyezze. Történelmi tanulmányai tiszteletreméltóak, bár a regény művészi érdekeinek e kimerítő pontosság néha ellenmond. A fegyverek, ruhák, bútorok és házak, szokások és külső történések leírása helyelközzel fárasztó és a művészi egység rovására van. E néhol túlzásba vitt történelmieskedésért azonban bőségesen kárpótolnak a regénynek azok a fejezetei, amelyek a gályarabságról szólnak. Ezek a fejezetek szinte kilöködnek a mű egészéből, annyi dinamizmus, akkora életteljesség van bennük. Korántsem túlzunk, amikor azt állítjuk, hogy a gályarabság tárgyköre irodalmunkban most találta meg valóban művészi kifejezését. Csak természetes tehát, hogy a regény főhőse, a kállói kapitány is ezekben a fejezetekben éli legteljesebb emberi életét.

Érdekes állomása *A kállói kapitány* Gulácsy Irén művészetének és bár lehet és reméljük is, hogy nem ezzel érte el írói fejlődése teljét, annyi kétségtelen, hogy a gályarabság fejezeteinél mesteribbet még nem írt és hogy regényének alapeszméje és egész beállítottsága erős bizonyíték a történelmi regény mai és ilyenfajta megfogalmazásának szükségessége mellett.

Dénes Tibor.